Заваринська М. С.,

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИЙ МІНІМІЗОВАНИЙ ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ ЯК РІЗНОВИД ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ЖАНРУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню поняття експериментального жанру в літературі постмодернізму, зокрема мінімізованого художнього тексту. У літературній критиці є чимало визначень поняття «література», однак одним із найцікавіших є трактування поняття «літератури» як експерименту. Література як експеримент характерна для концепції філософії постмодернізму (XX–XXI ст.) – періоду потоку незворотних змін культури, духовності, науки, політики, економіки та соціальних тенденцій. Постмодернізм – світосприйняття, яке відображає тенденції й орієнтири сучасного суспільства. Як комплексна ідейна течія, постмодернізм є квінтесенцією духу часу і відлунням неприйнятності у нових соціокультурних реаліях минулих уявлень про світ і людину. Головна риса постмодернізму – неможливість опису світу як чогось цілого. Експериментальний жанр літератури, в якому автор подекуди може шукати сенс буття, коли, здавалося б, сенс втрачено, залучає читача бути активним у цих пошуках, а не лише споживачем готового тексту. У процесі спілкування автора і читача народжується особлива дійсність, де поєднуються світи реальності та ірреальності. Читач повинен виробити вміння пристосовуватися й орієнтуватися у просторі експериментального тексту. Експериментальний текст покликаний звільнити розум від обмежень та упереджень, спонукає до критичного мислення. Прочитання постмодерністського експериментального тексту вимагає чималих ментальних зусиль, що зумовлено естетичними та лінгвістичними особливостями текстів такого жанру, труднощами у відтворенні та трактуванні сенсів, невизначеністю жанрових форм. Мінімізована проза, або *short-shortgenre*, є різновидом експериментального жанру. Насамперед експериментальність у мінімізованому тексті полягає у його екстремально малому обсязі (до кількох слів).

У статті з'ясовано сутність понять «експериментальної літератури» й «експериментального жанру». Обґрунтовано актуальність «експериментальної літератури», зокрема мінімізованих текстів, яка диктується сучасним ритмом життя. Доведено, що постмодерністський експериментальний мінімізований текст викликає інтерес своєю ідентичністю концепції автора, аномальністю текстобудови та докладанням певних зусиль читача під час прочитання твору, навіть мінімізованого. Читання мінімізованих текстів ускладнюється їхньою нестандартною подачею, використанням візуальних засобів передачі сенсу тексту (таких як апікації, експерименти з типографією тощо), можливістю різного трактування певних фрагментів або й цілого тексту, відсутністю чіткого і зв'язного сюжету, поєднанню несумісних елементів, внаслідок чого практично неможливо говорити про цілісність його структури.

Ключові слова: постмодернізм, мінімізована проза, експериментальний жанр, експериментальна література, *short-shortgenre*, *short-shortstory*.

Постановка проблеми. Філософія постмодернізму (друга половина XX – початок XXI ст.) позначилася на літературі сьогодення, що призвело до становлення літератури нової форми – експериментальної, в основі якої закладений метод «експерименту». З позиції міждисциплінарного підходу «експеримент» є одним із головних активних методів збирання інформації, оскільки передбачає активний вплив на об'єкт дослідження кількох контрольованих чинників. Дані, отримані шляхом експерименту, дозволяють пояснити існування і розвиток певних зв'язків, відносин і процесів. Експериментальний метод увійшов у соціальні та психолого-педагогічні науки з природничих наук, де він приблизно із XVII ст. став основним способом дослідної перевірки наукових теорій [1].

Вибгапливість сучасного читача, новий швидкий ритм життя, невпинний розвиток технологій стають ключовими факторами впливу на використання *методу експерименту* в літературі постмодернізму, у створенні «експериментального» художнього тексту. Зазнають змін і форма, і обсяг художнього тексту, зокрема спостерігаємо розвиток тенденції до його мінімізації. Невизначеність, фрагментарність, принцип монтажу, безособовість, карнавалізація, гібридизація, іронія, деканонізація – ключові ознаки постмодерністського тексту, як зазначає американський теоретик літератури постмодернізму І. Хасан, – особливо яскраво проявляються у постмодерністських мінімізованих художніх текстах (далі – ПМХТ) і є проявами *експериментальності* [2].

Мета статті – обґрунтування явища ПМХТ як різновиду постмодерністського експериментального жанру, уточнення поняття «експериментальний жанр», «експериментальна література» й аналіз процесу їхнього становлення. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: уточнення змісту поняття «експеримент», явища експериментального жанру в літературі постмодернізму та мінімізованих художніх текстів зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Шляхом аналітичного огляду у довідковій літературі поняття *експериментальної літератури* простежуємо належність до неї *експериментальної поезії* та *експериментальної прози*, *мінімізованого* тексту. Широке розповсюдження експериментальних мінімізованих текстів внаслідок загальносвітової тенденції до мінімізації жанрів зумовлює актуальність статті. Причини такого «скорочення» сучасних художніх текстів полягають у ритмі життя сучасної людини, розвитку інформаційних технологій і можливості вільної інтерпретації мінімізованого твору з боку читача.

Вагомими джерелами ПМХТ вважаємо багатотомне видання *Словника літературної біографії* (*Dictionary of Literature*

Bibliography) (останній том вийшов 2006 р.), дослідження Б. Корте «*The Short Story in Britain*» (2003 р.), збірку есе А. Лоффлера, праці Е. Шпета Еберхарда «*Geschichte der Englischen Kurzgeschichte*» (2005 р.) та Е. Маундера «*The Facts on File Companion to the British Short Story: Companion to the British Short Story*» (2007 р.).

Результати досліджень проблем специфіки текстотворення експериментального мінімізованого тексту у статті роблять внесок у вивчення процесу становлення постмодерністської експериментальної літератури та її піджанру – мінімізованого художнього тексту (short-shortstory).

Виклад основного матеріалу. У літературознавстві поняття «експеримент» (від лат. «experimentum» – проба, дослід) означає «форму пізнання дійсності, що ґрунтується на досліді, лабораторних принципах верифікації та моделюванні досліджуваних явищ» [3, с. 320]. Поняття «експериментальна література» («experimental literature», «experimental fiction») виникло ще у XVIII ст. і позначало художні прозові твори, основною ознакою яких було новаторство техніки або стилю письма. За своєю суттю експеримент у царині літератури – це своєрідна інноваційна діяльність письменника, спрямована на оновлення і переродження художньої мови, використаної в тексті, ролі автора та способів сприйняття художнього тексту. Таке відхилення від традиційних канонів написання автором художнього тексту чітко окреслюється, якщо порівняти цілі експериментальної літератури та реалістичної (XIX ст.). Отже, завдання *реалістичної літератури*: зображення реального світу в художньому тексті; зображення подій, які відбуваються, у зрозумілих для читача часових рамках або історичному періоді; відображення подій у зрозумілій читачеві хронології; створення «земних» персонажів художнього тексту, яким можуть бути притаманні такі ж риси характеру, як і реальним людям; використання загострення напруги в художньому тексті, кульмінації; створення переконливих, чуттєвих діалогів задля своєрідної гри з емоціями читача, що викликає співчуття персонажам; наявність кінцівки та розв'язки в художньому тексті. Завдання *експериментальної літератури* полягають у дестабілізації реального світу або зображенні світу ірреального; експериментуванні з формою та типографією (шрифтовому оздобленні, створенні авторських символів тощо); спонуканні читача до критичного мислення шляхом появи цілком суперечливих почуттів; відсутності кінцівки та розв'язки в художньому тексті, змішуванні жанрів в одному художньому тексті, яке виявляється у тому, що у постмодерністському творі автор часто імітує інші жанри (наприклад, детектив у романі У. Еко «*Ім'я троянди*» («*The Name of the Rose*»), 1980 р.), поєднує різні жанрові форми (суміш казки, еротичної повісті й екзистенціалістського роману у творі Д. Бартельмі «*Білосніжка*» («*Snow White*»)), яким характерні фрагментарність і колажність [4, с. 15].

Художні експериментальні тексти часто не відповідають очікуванням читача через непередбачуваність, проте водночас цим і приваблюють [5, с. 4–5]. Першим експериментальним твором вважаємо роман Л. Стерна «*Життя і думки Тристрама Шенді, джентльмена*» («*The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman*») (перший том – 1759 р.) [6] завдяки руйнуванню класичного текстотворення та нестандартному розгортанню сюжету.

На сучасному етапі розвитку літератури серед науковців спостерігаємо розвиток думки про те, що реалістична література перебуває в кризі через власне виснаження та власні обмежуючі рамки. Американський письменник Д. Шилдс у працях «*Життя – це про те, що одного дня ти помреш*» («*The Thing About Life Is That One Day You'll Be Dead*») (2008) та «*Голод реальності: Маніфест*» («*Reality Hunger: A Manifesto*») (2010 р.) презентує 617 положень в алфавітному порядку, котрі мають надихнути потенційного автора до написання експериментального тексту. На думку Д. Шилдса, реалістичні твори «ігнорують навколишню культуру, в якій виникають нові, більш захопливі способи наративу» [7, с. 262].

Філософ Р. Барт у есеї «*Смерть автора*» («*The Death of the Author*») (1968 р.) стверджує, що текст живе своїм окремим життям від автора і множинність значень, які його створюють, залежать від читача. До 1950-х рр. літературна критика була сфокусована лише на постатях авторів, а не на їхніх творах. За Р. Бартом, є два види тексту: «*читабельний*» (readerly) і «*написаний*», або «*авторський*» (writerly) [8]. У «*читабельному*» тексті читач є пасивним, його праця над текстом лінійна. Персонажі та їхні вчинки, події, що розгортаються в тексті, зрозумілі, як, наприклад, у романах Дж. Еліота й А. Беннета. «*Читабельність*» характерна саме реалістичній літературі. «*Написаний*», або «*авторський*», текст залучає читача до активності, його праця над текстом нелінійна, спонукає до гри з текстом, перетворює читача на співавтора шляхом продукування ним нових сенсів тексту, а це притаманне саме експериментальним текстам, як, до прикладу, у романі Дж. Джойса «*Улісс*» («*Ulysses*») (1922 р.), у романі В. Фолкнера «*Шум і лють*» («*The Sound and the Fury*») (1929 р.).

Літературознавець С. Чупринін вважає, що важливою рисою експерименту в літературі є «художній ризик». Тому неможливо говорити про літературний експеримент, коли складається певна «традиція експериментування» або коли прийоми, первісно експериментальні, утворюють стійку творчу манеру, що може передаватися від одного до іншого автора художнього тексту [9]. На думку академіка Дж. Принса, експериментальні тексти мають такі головні ознаки: сфокусованість на формі, а не на змісті; опис подій і світу, які існують лише в тексті, а поза текстом є нереальними.

Дж. Принс порівнює експериментальний текст зі своєрідним «рецептом», для котрого характерна можливість різного трактування. Тобто експериментальний текст – продукт, який містить певні інгредієнти, що трактуються читачами по-різному. Це «літературна страва», в якій пріоритетом є «буття письма», а не «письмо буття» [10, с. 212].

Загалом поняття «експериментальна література» охоплює як прозу (сучасний роман, антироман, новелу, оповідання, коротке оповідання, «прозу натяку» та ін.), так і поезію (паліндром, білий сонет, акровірш, предметно-зорову поезію, фігурний вірш та ін.). Експериментування з формою художнього твору значно поширилося у XIX ст., зокрема й у мінімізованій прозі, де у 1840-х рр. увага зосереджувалася на художніх особливостях алегорії (наприклад, у збірці притч «*Алегорії серця*» («*Allegories of the Heart*») (1843 р.) Н. Готорна [11, с. 9]. Остаточо мінімізований текст утвердився в 1960–1970 рр. [6; 12, с. 428; 13, с. 138–139]. Мінімізована проза, або *short-*

shortgenre (існують також піджанри *mini-fiction*, *micro-fiction*, *sudden fiction*, *flash fiction*) займає чільне місце завдяки неординарності побудови тексту. Структура таких творів вражає – оповідання може містити лише кілька слів. Сюди ми відносимо мікроновели, прозаїчні безфабульні мініатюри, все те, що є продуктом світогляду сучасної людини. Перші публікації, які містили прозу такого типу, були зроблені у 1980–1990 рр., наприклад, «*Sudden Fiction: American Short-Short Stories*» (1986 р.) (ed. by R. Shapard і J. Thomas).

Як прояв експериментальності, мінімізація літературних жанрів відбувається за двома основними напрямками: *редукцією* наявних жанрів (новела, *shortstory* трансформуються в мікроновелу, *short-shortstory*); *трансформацією* коротких нелітературних текстів у літературний жанр (коментарі, нотатки тощо). Трансформація загальної жанрової картини зумовлена історично та відбувається через заміщення жанрових «порожнеч». Тобто традиційні жанри не зникають, натомість їх замінюють нові [14].

Отже, руйнування жанрового канону призводить не до повного зникнення жанрової системи, а до її оновлення. Поява великої кількості нових жанрів може свідчити радше про зміни у стосунках автора та читача, де вони стають активними учасниками діалогу щодо написання твору. Особливо це простежуємо у мінімізованій прозі, де кожен читач може по-своєму витлумачити значення слова чи фрази, а отже, і віднайти свій альтернативний сенс.

Письменники ХХІ ст. експериментують із формою тексту, будуючи свої твори із «клаптів» різного дискурсу, як американський письменник М.З. Данилевський у своєму експериментальному творі «*Будинок листя*» («*House of Leaves*») (2000 р.), де присутня гра зі структурою твору. Це своєрідний текстовий лабіринт, переповнений деталями: численними посиланнями, що містять власні посилання на джерела, яких не існує, додатками, віршами, листами, кількома оповідачами, котрі взаємодіють між собою в наративі. Твір «*Будинок листя*» належить до *ергодичної* літератури («*ergodic literature*», від грець. «*ergon*» – робота, «*rhodos*» – стежина, дорога). Поняття ергодичної літератури ввів дослідник Е. Аарсет [15]. Текст такого типу вимагає особливих зусиль під час читання. Британський письменник і художник Р. Раян у своїх працях «*Це для тебе*» («*This Is For You*») (2007 р.) і «*Небо наповнене добром*» («*A Sky Full of Kindness*») (2011 р.) використав форму паперових вирізок та аплікацій, гру з тінню і фотографією для оздоблення збірок [5, с. 181–182].

Отже, автори-експерименталісти вдаються до жанрової та мовної гри. У тексті можуть міститися різні графічні стилістичні засоби, що поєднуються з окремими зображеннями, які слугують певною формою сприйняття.

Висновки. Постмодерністський текст – це не поле для експерименту, а власне експеримент. Текст-експеримент і читач існують в активній співпраці, у процесі якої можуть виникати нові сенси тексту та полярні емоції, думки у читача. Експериментальна література – це особливий різновид літератури, специфіка якого відображає погляди постмодернізму, а саме новітнє світосприйняття, спричинене невпинним розвитком у всіх сферах життя. Експериментальний літературі, що охоплює прозу та поезію, притаманна своєрідна новаторська діяльність автора під час написання твору, спрямована на розвиток нових способів сприйняття худож-

нього тексту. На сучасному етапі розвитку літератури спостерігаємо експерименти з літературною формою у вигляді мінімізації тексту. Поширення ПМХТ як різновиду експериментального жанру, під яким ми розуміємо текст скороченого обсягу, для котрого характерна фрагментарність, нелінійність, змішування жанрів, особливо розквітло завдяки прихильності до них сучасного читача.

Література:

1. Гласс Дж., Стэнли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии / пер. с англ.; под общ. ред. Ю.П. Адлера. Москва: Прогресс, 1976. 493 с.
2. Хассан Ихаб. Культура постмодернизма. *Современная западно-европейская и американская эстетика*: сборник переводов / под общ. ред. Е.Г. Яковлева. Москва: Книжный дом «Университет», 2002. С. 113–123.
3. Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Київ: Академія, 2007. Т. 1. 608 с.
4. Бабелюк О.А. Полістистична практика текстотворення постмодерністського художнього тексту. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород: Говерла, 2011. Вип. 16. С. 13–17.
5. Armstrong J. *Experimental Fiction: An Introduction for Readers*. New York: Bloomsbury Academic, 2014. 206 p.
6. Miller F.P., Vandome A.F., McBrewster J. *Experimental Literature*. M.: VDM Publishing House, 2010. 76 p.
7. Shields D. *Reality Hunger: A Manifesto*. Vintage, 2011. 240 p.
8. R. S/Z: An Essay. Translated by Miller R. New York: USA Noonday Press, 1974. 271 p.
9. Чупринин С. Интернет-проект словаря терминов современной литературы. URL: <http://chuprinin.livejournal.com/2005/06/14/>.
10. Prince, Gerald. Recipes. *Studies in Twentieth Century Literature*. 1984. Vol. 9. № 2. P. 207–12. DOI: 10.4148/2334-4415.1161.
11. Bendixen Lisa D., Florian Feucht C. *Personal Epistemology in the Classroom: Theory, Research, and Implications for Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 599 p.
12. Steiner W. *Postmodern Fictions* / ed. by S. Bercovitch. Vol. 7. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. P. 425–538.
13. Van Spanckeren K. *Outline of American Literature*. U. S. Department of State: Global Publishing Solutions, 1994. 177 p.
14. Тодоров Ц. Введение в фантастическую литературу. Т. 50 / пер. с франц. Б.М. Нарумова. Дом интеллектуальной книги, 1999. 144 с.
15. Ergodic Literature. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Ergodic_literature.

Zavarynska M. Postmodern short-short story as a type of postmodern experimental genre

Summary. The article focuses on the study of the notion of postmodern experimental literature, particularly short-short story. There is a number of meanings of the notion “literature” in literary criticism, although, the most interesting interpretation is the interpretation of literature as “experiment”. Literature as experiment is typical for concept of the postmodernism philosophy (XX–XXI c.), which is characterized by a flux of irreversible changes in culture, spirituality, science, politics, economics and social trends. Postmodernism is a worldview which reflects tendencies and humanity benchmarks. As a complex ideological course, postmodernism is a quintessence of zeitgeist and non-acceptance echo in new socio-cultural realities of past thoughts about the world and the human. The main feature of postmodernism – impossibility of description of the world as something whole. Experimental genre of literature, in which the author may search for the sense of being, even when it seems to be lost, invites a reader to be active

in this searching too, instead of being just a text consumer. In the process of interaction between the author and the reader emerges a special reality, which combines real and unreal worlds. The reader should develop adapting skill to experimental text. Experimental text aims to release mind from prejudice and restrictions, encourages to think critically. Reading of postmodern experimental text requires mental effort which is due to aesthetic peculiarities of such texts, difficulties in sense interpretation, uncertainty in genre forms. Micro-fiction, or short-shortgenre is a type of experimental genre. First of all, the experimentation of micro-fiction lies in its extremely small size (up to several).

In the article it is explored the nature of the “experiment” notion, “experimental literature” and “experimental genre”.

There is analyzed and demonstrated the actuality of “experimental literature”, particularly micro-fiction, which is driven by modern life pace. Postmodern experimental micro-fiction is interesting due to the author’s specific conception, abnormality of text-building and, mainly, some effort during its reading. It is also complicated because of unconventional presentation, the visual measures usage of text presentation (appliqué, experiments with typography etc.), ability to different interpretations of separate fragments or the whole text, absence of clear plot, combination of incompatible elements, when it is impossible to talk about the structure integrity.

Key words: postmodernism, fiction, experimental genre, experimental literature, short-shortgenre, short-shortstory.